

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית נא, מג)
”זה יוסף שהיה אב בחכמה” (ר"ט)

מתורגמו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת שמות תשפ"ד • שנה ג' - גליון קנ"ו • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

בית האוצר
מערכת א כלל צט

**ויאמר אל תקרב ה'לם של נעליך מעל רגליך
פי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש
הוא (ג, ה).**

מחלוקת במקור איסור ריקה בהר הבית | ביאור לשון רבי יוסי אינו צריך | המחלוקת תלויה אם למדין מקודם מ"ת | לימוד מקודם מ"ת הוא לימוד קלוש | דין בעלמא ודבר של מציאות לומדים מדברי קבלה | דרך המוסר למדין מקודם מ"ת

עיינ ברכות (ב:), לא יכנס אדם להר הבית במקלו כו', ולא יעשנו קפנדריא וריקיה מקל וחומר, ומה מנעל שאין בו דרך בזיון, אמרה תורה 'של נעליך מעל רגליך', ריקיה שהוא דרך בזיון לא כל שכן. רבי יוסי בר יהודה אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר (סאטור ד, ב) 'כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק', והלא הדברים קל וחומר, ומה שק שאינו מאוס לפני בשר ודם כן, ריקיה שהיא מאוסה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא לא כל שכן.

וקשה, דמה זה שאמר רבי יוסי בר יהודה אינו צריך, הא גם הוא אמר רק קל וחומר מלבוש שק, ומה עדיף קל וחומר מלבוש שק - מקל וחומר ממנעל דאמר תנא קמא.

ויש לומר דפליגי אי למדין מקודם מתן תורה, וכמו שביררתי (בית האוצר מערכת א כלל א אות ז ד"ה וע"ע חגיגה) דהוא פלוגתא דתנאי, ואם כן הכא נמי יש לומר, דתנא קמא סבירא ליה דלמדין, ורבי יוסי בר יהודה סבירא ליה דאין למדין, ועל כן אמר דאינו צריך ללימוד מקרא ד'של נעליך' וגוי' דהוא קרא דקודם מתן תורה, דיש ללמדו מקרא דיכי אין לבוא' וגוי'.

ואולם לישנא דאינו צריך' מוכח, דאילו לא

היה לימוד אחר היה אפשר ללמוד שפיר מקרא ד'של נעליך' וגוי'. ויש לומר דאפילו אי למדין מקודם מתן תורה, מכל מקום לימוד קלוש מיהא חשיב, וכמו שהבאתי (שם אות ז ד"ה וע"ע ירושלמי; אות ז ד"ה וע"ע חגיגה) מכמה דוכתי דקרי ליה רק 'זכר לדברי', ועל כן אמר דאין צריך לימוד קלוש זה, דיש לימוד טוב ממנו מקרא דיכי אין לבוא' וגוי'.

ואם כי גם האי קרא הוא קרא דדברי קבלה, עם כל זה רק דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן (בבא קמא ב:), מה שאין כן לימוד דין בעלמא שפיר למדין מדברי קבלה, וכל שכן כאן דהלימוד רק דבר של מציאות, שאין מדרך המוסר לבוא אל שער המלך בלבוש שק, וזה ודאי למדין גם מדברי קבלה.

וגוף ההערה דיך יליף איסור מנעל מקרא ד'של נעליך' וגוי', הא אין למדין מקודם מתן תורה (ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ה), יש לומר גם כן דכיון דקיהיב קרא טעמא למילתיה, ואמר 'כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא', אם כן מוכח דזה דרך המוסר מסבירא שלא לעמוד במנעל על אדמת קודש, דאם לא כן הרי אכתי אין מובן הטעם, ואם כן דרך המוסר מסבירא הרי לא נשתנה משעת מתן תורה, ושפיר למדין גם מקודם מתן תורה, ופשוט.

אוצרות יוסף דרוש

**ויאמר משה אל ד' וגוי' לא איש דברים אנכי
וגוי' פי כבד פה וכבד לשון אנכי (ד, י).**

'יחידה' מתגלה במיתה | משה רבינו זכה
ל'יחידה' בחייו | היה כבד פה - כצדיק אחר
מיתתו | צדיקים נחסרים במיתתם רק הדיבור
איתא בגמרא בברכות (י.) - שְׁדָר בחמשה עולמות

הדיבור פה, כמבואר בירושלמי עבודה זרה (פ"ג ה"א), וחכמין אינון כלום (וכי המתים יודעין כלום, עיין שם). אמר רבי שמעון בן לקיש, אין בינינו ולצדיקים (המתים) אלא הדיבור בלבד, עיין שם. וכן הוא בפסיקתא דרב כהנא... ועל כן כיון שאין בין צדיק החי למת רק הדיבור בלבד, ונמצא שלא אבד ואין להתאבל רק על הדיבור שהפסיד במיתתו, ולכן 'אגרא דבי טמאי' - שתיקותא מן הדיבור, דייקא, להורות שהיה הנפטר צדיק ולא אבד רק את הדיבור, ועל כן גם המתאבלים עליו שותקים - מן הדיבור דייקא, יען כי בזה היה כל עניין מיתתו והפסד שלו, ודו"ק".

(א) וז"ל שם באות ד: "... ביבמות (טו) יליף דין נשא אשה ושהיה עמה עשר שנים ולא ילדה דיוציא כו' - מאברהם, עיין שם... וקשה, דהא אין למדין מקודם מתן תורה... ואולם ביבמות שם אמר, אף על פי שאין ראה לדבר - זכר לדבר, שנאמר (בראשית א, יט) 'מקץ עשר שנים לשבת אברהם' וגוי', ועיין שם בתוספות (ד"ה א"ע) שנתקשו, מדוע לא הוי ראה לדבר. ולפי הנ"ל יש לומר, דהטעם באמת משום דאין למדין מקודם מתן תורה, ובאתי רק להעיר".

(ב) ראה אוצרות יוסף דרוש ד פיסקא קט-קיא.

וַיֹּאמֶר מִי שְׁמֶךָ וְגו' הִלְהַרְגֵנִי אֶתָּה אִמֹר כַּאֲשֶׁר הִרְגַתְּ אֶת הַמִּצְרִי (ב, יז).

מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש (רש"י).

פנינים מתורת רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בענין הריגת המצרי והשימוש בשם המפורש

~ מתוך: בית האוצר; גליוני הש"ס ~

בדבר) כאלישע (כמו שמצינו באלישע שנהנה).¹

עין פסקי ריקאנטי (סימן טו) [ז"ל: ה'תק"ע השם הנכבד והנורא, צריך שלא יהנה משל אחרים, דאמרין בירושלמי (יומא פ"ג ה"ז) גבי 'אנא השם', רבי אסי אמר לרבי פנחס בן חמא, איתא ואנא מסר ליה לך'. אמר ליה, לית אנא יכיל. אמר ליה, למה. אמר ליה, דאנא אכיל מעשר², מאן דרגיל ביה לא יכיל למיכל מבר נש כלום. וקשה לריא"ז (עין אור זרוע הלכות קריאת שמע סימן טו) מדאמר הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, ואלישע פשיטא דהוי ידע³. ושמא רצה לומר אסור ליהנות בתורת צדקה, אבל דרוון דרך כבוד דלמא שרי, כך פירש ריא"ז].

הריגה נסית כהשקאת סוטה נחשבת כמיתה בידי שמים | הריגת המצרי בשם המפורש נחשבת כמיתה בידי שמים

עין סנהדרין (פ"א): כיון דקא מוותר ליה נפשיה - מקרבינן ליה לקטליה כו"ל. וברש"י (ד"ה דמוותר): הואיל ומפקיר עצמו לעבירות כו"ל.

ומצינו עוד בדומה לזה, חיוב מיתה על ידי אדם מפאת מה שהאדם בעצמו קיבל עליו את המיתה - ואף על פי שמדינא אינו מחויב, והוא בסוטה, דמתה על ידי השקאת הכהן (במדבר ה, כו), ואף על גב דמדינא אין חייבת מיתה בידי אדם, שהרי לא היו שם עדים והתראה (ראה שם שם, יג; סוטה לא), ועל כרחק דכיון דקיבלה על עצמה המיתה באמירת אמן (במדבר שם, כב; עין סוטה יח) - שפיר היא מתה על ידי הקבלה שקיבלתה על עצמה בעצמה, ואף על פי שאינה חייבת המיתה מדינא.

ואולם שם יש לומר, דכיון דמיתתה על ידי ההשקאה אינה מיתה טבעית, רק נסיית, לכן לא חשיב מיתתה על ידי אדם, רק כמיתה בידי שמים הוא חשיב, כיון דמתה רק על ידי ענין הנסיי אשר בהשקאה, ובידי שמים הרי שפיר חייבת מיתה, שהרי חייבת כרת על הזנות אף בלי עדים והתראה (כריתות ב.).

ועיין ספר דברי דוד על התורה להטורי זהב ז"ל פרשת שמות (ב, יב) - על הכתוב (שם) 'וירא כי אין איש', שכתב דיש חילוק בין מיתה בידי שמים למיתה בידי אדם, דהמתחייב בידי שמים - אין מתחייב אם סופו להוליד זרע כשר, אבל המתחייב בידי אדם אין משגיחין בזה, משום הכי גבי מאוב דחיוב שלו בידי שמים, על כן הועיל דבר זה (עין בבא קמא לח); וכן משה שהרג המצרי בשם המפורש (שמו"ר א, ל; רש"י שם שם, יד ד"ה הלהרגני) הוא כמו דיני שמים, שהרי מיתתו בידי שמים כו', עכ"ל הצריך לענייננו. ואם כן סוטה נמי, דמתה על ידי כח הנסיי אשר במי ההשקאה - שפיר נחשב מיתתה בידי שמים, כמו הריגת המצרי בשם המפורש דחשוב מיתה בידי שמים, ודו"ק.

מה שכתב בזה. וראה עוד גליוני הש"ס מגילה כח. ד"ה לא. ובספר זכרון למושה (בהסכמת גאב"ד ערליי אות א), הובא שהחכם **סופר** אמר: "תאמין לי שיש בכחי ליצור על ידי השמות והצורפים 'גולם' בלי התאמצות יתירה בעמל קל של לגימת מים, אך עיקר הסבה של מנעיית ולאחז בדרך זה, על ידי הירושלמי הידוע, שמי שנהנה מאחרים אסור להשמש בשמות הקדושים, ועל כן גם עלי להמנע מכאן זה".

(ח) במשנה שם: "מי שלקה ושנה, בית דין מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שרכיסו נבקעת". ובגמרא: "משום דלקה ושנה - בית דין כונסין אותו לכיפה. אמר רבי ירמיה וכו' הכא במלקיות של כריתות עסקין, דגברא בר קטלא הוא (בידי שמים יכרתוהו, רש"י), וקרובי הוא דלא מיקרב קטליה (עדיין לא נתקרבה מיתתו), וכיון דקא מוותר לה נפשיה מקרבינן ליה לקטליה עליוה".

וצריך עיון גם כן, דאיך נתחייב כלל מיתה על ידי ראיית רוח הקודש. ועיין ראש השנה (כ"א), ביקש שלמה לדון דינין שבלב שלא בעדים כו', יצתה בת קול, 'וכתוב יושר דברי אמת' (קהלת יב, י) 'על פי שנים עדים יקום דבר' (ראה דברים יז, י).

ואולי נבואת משה רבינו ע"ה שאני (עין יבמות מ"ט). ועוד יש לומר, דקודם מתן תורה שאני, דרק ממתן תורה ואילך הוא דכתיב 'על פי שנים עדים יקום דבר', מה שאין כן בהך דמצרי דהיה קודם מתן תורה, על כן קודם מתן תורה שפיר היו רשאי לדון דינין שבלב על פי ראיית רוח הקודש, וכסברת שלמה. ואי דמשה רבינו ע"ה וודאי קיים כל התורה עד שלא ניתנה, עם כל זה הרי היה זה רק ממתן חסידות וכנ"ל, ואם כן לגבי מדת חסידות שפיר מהני ראיית רוח הקודש וכנ"ל.

ועוד יש לומר, דהא דאסור לדון דינין שבלב על פי רוח הקודש וכנ"ל, הוא רק בישראל, דכתיב 'על פי שנים עדים יקום דבר', מה שאין כן בן נח דנהרג בעד אחד, וכמבואר בסנהדרין (נ"ג), ואם כן עד אחד יש לומר דחשוב רק הוכחה, ואין לו תורת עדות, מדאינו נאמן בישראל רק לשבועה, אבל לא לממון ולעונשין (דברים יט, טו; עין כתובות פ"ג), וכבר דנו בזה ז"ל בארוכה (עין טורי זהב י"ד סימן צ"ח ס"ק ב; חוות דעת שם ביאורים ס"ק א) והארכתיו גם אני במקום אחר⁴, ואין כאן מקומו, ועל כן כיון שהוכחה מועלת בבן נח, לכן שפיר מועלת גם כן ראיית רוח הקודש דנבואה, דהיא ברורה ועדיפא וודאי מהוכחת עד אחד.

ולפי מה שכתבתי בהך דסוטה, דכיון דלא הרגם בידיים רק קיללם בשם ד', והוא רק פעולה אלקיית, על כן רשאי לסמוך בזה על רוח הקודש, אם כן למאן דאמר במדרש (שמו"ר א, כט), דמשה רבינו ע"ה נמי הרג את המצרי בשם המפורש, אם כן גם כן שפיר היה רשאי לסמוך על ראיית רוח קדשו, וכמובן.

אלישע שידע את השם כיצד נהנה מאחרים

בגמרא ברכות (י), אמר אביי ואיתמא רבי יצחק, הרוצה להנות (משל אחרים. רש"י) יהנה וזהו איסור

(ה) 'ונהנה משל אחרים', שם.

(ו) מה שכתב שאלישע ידע את השם, כן מבואר בהקדמת זוה"ק (י), שהשתמש בשם ע"ב להחיות את בן השונמית. ועיין עוד **רבינו בחיי** כאן (פסוק יב ד"ה ויפן), שאלישע קילל את הנערים בשם מ"ב, ולכן נטרפו מ"ב ילדים. וכן הוא **באלישע** (מלכים ב, כד); **מהר"ל** (באר הגולה באר ב פ"ד ד"ה דבר); **מגלה עמוקות** (אופן רטז). אמנם בשו"ת **התם סופר** (ח"א סימן קצ"ד ד"ה והנלע"ד) כתב, שאלישע לא השתמש בשם, שהרי אמרו כאן הרוצה ליהנות יהנה כאלישע, עיין שם. וראה **פתח עינים** להחיד"א (ברכות י) שהביא בשם ספר **זרע ברך**, שאליהו לא ידע כלל שם המפורש, ותמה עליו מדברי הריקאנטי הנ"ל.

(ז) וכן הביא **בית של שלמה** (חולין פ"ג סימן ט ד"ה מצאתי). ועיין היטב באור זרוע שם. וראה **ברכי יוסף** (י"ד סימן רמו ס"ק יט)

כיצד סמך אלישע להרוג את הנערים על פי רוח הקודש | כיצד הרג משה את המצרי עפ"י רוח"ק **בגמרא** סוטה (מ"ז), 'ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם ד'" (מלכים ב, כד), מה ראה כו', ראה שאין בהן לחלוחית של מצוה. ודילמא בזרעיהו ניהוי הוי, אמר רבי אלעזר, לא בס ולא בזרעם עד סוף כל הדורות, עכ"ל הגמרא.

וצריך עיון, דאיך היה רשאי לסמוך על זה להורגם, הא אמרינן בברכות (י), בהדי כבשי דרחמנא למה לך.

ויש לומר דשאני התם, דלא הרגם בידיים, רק קיללם בשם ד', וזה אינו פעולה טבעית, רק פעולה אלקיית, ולא חשיב שפיכות דמים⁵, ונקרא רק עונש, שהצדיק מעניש לאדם, עיין ברכות (י), סבר כי מטא האי שעתא - אלטייה כו', אמר, שמע מינה לאו אורח ארעא למיעבד הכי כו', וכתבי (משלי יז, כו) 'גם עונש לצדיק לא טוב'. ואם כן הכא נמי מה שקיללם, חשוב רק עונש שהענישם, ועל כן לענין זה שפיר היה מותר לסמוך על ראיית קדשו שראה שלא יצא מהם זרע טוב.

ועוד יש לומר, דכיון דלא עשה פעולה טבעית, רק פעולה אלקיית, על כן לענין פעולה אלקיית שפיר רשאי לסמוך על העניין האלקי שלו - שרואה בו שלא יצא מהם זרע טוב, ואינו דומה להך דברכות, דציוותה תורה לקיים פריה ורביה במעשה טבעית, ולכן לא יועיל לפטור בזה ראיית רוח הקודש, ודו"ק.

ויש לעיין עוד בזה בדברי המדרש רבה (שמות א, כט) על 'ויפן כה וכה וירא כי איש' (שם ב, יב), ראה שאין תוחלת של צדיקים עומד ממנו ולא מורעו עד סוף כל הדורות. ועיין **בגור אריה** (שם) אות יט ד"ה והקשה) שכתב, דמחויב מיתת בית דין, אפילו אם היו רואין ברוח הקודש שיצא ממנו זרע טוב, אין משגיחין על זה, ואין נפטר. ורק שם דלא היו עדים שבא המצרי על אשתו, רק שידע זה משה ברוח קדשו, לכן כיון שחיוב המיתה בא לו רק על ידי רוח קדשו, לכן מהני בזה שפיר ראיית רוח קדשו לפוטרו - אילו היה רואה שיצא ממנו זרע טוב, עיין שם.

(א) **בתפארת יוסף** בפרשתנו (עמוד כו הערה ק), הבאנו משו"ת **הלכות קטנות** (ח"ב סימן צח), שכתב להיפוך, שההורג בשם חייב מיתה כרוצח ממש, וראה שם עוד וגם בשם הרה"ק רבי **חיים מצאנז** זי"ע. ויצוין להגהות כתב יד הגאון **בעל כלי חמדה** ז"ל על בית האוצר (הנמצא בגני המכון), שהביא ההלכות קטנות הנ"ל, וכתב: "ולענ"ד יש להביא ראיה לדבריו מהך דמכות (טו) דחקרו איך משכחת בטלו ולא בטלו באונס, אי דקטלה קם ליה בדבריה מיניה. ואם נימא דאינו חייב מיתה, אם בהורג על ידי שם, אם כן משכחת בהרגה על ידי שם, אלא על כרחק כמו שכתב בהלכות קטנות, ודו"ק".

(ב) ראה שו"ת **בן פורת** ח"ב סימן ח דף כא. ד"ה ואולם: **ציונים לתורה** כלל ה פסקא א.

(ג) הגמרא שם מביאה פסוק על כך שאלישע נהנה.

(ד) 'בא ואני אמסור לך שם המפורש', פני משה.

תלמיד חכם במדריגת כלל ישראל

הצדיק הוא נשמה כוללת אשר אליה קשורות נשמות ישראל | מנשמת הצדיק נולדות ניצוצות הנעשות לנשמות ומקבלות את חיותן משורשן | החכם כולל כל הדעות של בני ישראל ולכן נחשב כציבור | משה רבינו היה מדריגת כלל ישראל כי נכללו בו כל הדעות - וכן בכל תלמיד חכמים

להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול, שנכללו בו כל הדיעות, כעניני שאמר הכתוב (במדבר כז, יח) **ביהושיע איש אשר רוח בו, ודרשו** (ספרי פרשת פינחס פיסקא ט) **שיכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד, שאין ברכת חכם הרזים אלא מן הטעם המפורש בגמרא (שם נח), לפי שאין דעותיהם דומות, והקדוש ברוך הוא יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי, והוא שאמר משה 'אלקיי הרוחות' (במדבר שם, טז) - כמדבר חכמים (תנחומא פרשת פנחס סימן י), לפיכך אמר להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול, שהוא כללי בכל הדעות ובכל החכמות כו', עכ"ל. וזהו כלשון זקיניו ז"ל הנ"ל, שהחכם כולל כל הדיעות, ובוודאי כיוון זקיניו ז"ל לדברי הרמב"ן אלה.**

"ועל כל פנים מבואר, כי החכם מדריגתו מדריגת הכלל ישראל, כיון דראוי לו ברכה שעל ששים רבוא ישראל, ונודע (עיי' זוה"ק שיר השירים צא; מגלה עמוקות פרשת ואתחנן אופן קפו) דששים רבוא הוא בחינת הכלל ישראל".

"וכן כתבו ז"ל (עיי' תיקו"ז תיקון סט קיב; גבורות השם פרק יט ד"ה ולכהן) כוונת המדרש (שהש"ר א, סד) ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחד - זה משה, וכתבו הכוונה, דמשה רבינו ע"ה היתה מדריגתו מדריגת הכלל ישראל, והיה נחשב 'כלל' ו'ששים רבוא', ונודע (עיי' תיקו"ז שם; עין זוכר מערכת מ אות ו בשם האריז"ל) דכל תלמיד חכם יש בו מהות והארת משה, כטעם 'משה שפיר קאמרת' (שבת קא: ורש"י ד"ה משה), ובימיא (ד) מבואר דכל תלמיד חכם קרוי 'תלמידו של משה' (ראה גלינוני הש"ס ברכות ו: ד"ה וכשמת), ונודע (שו"ת רב"ז ח"ג סימן תתק"ד ד"ה עוד) דיש בתלמיד הארת וכח הרב, [ועיי' עוד כריתות (ג):], 'ביד משה' (ויקרא י, יא) - זה גמרא], ועל כן כל תלמיד חכם מדריגתו מדריגת הכלל ישראל".

הקדוש ותלמידיו ז"ע, וכפי שמבואר באר היטב בספר 'ערכי נחל' (דרוש בהעלותך ושלח שנת תקס"א, ד"ה ובוה נבוא): "כשם שיש תולדות מצד הגופים, כך יש תולדות בנשמות, שיש נשמת אדם אחד המחלקת ניצוצות, וכל ניצוץ נעשה נשמה לאיזה אדם אחר, ואלו האנשים אשר חיותם אלו הניצוצות מקבלים תמיד חיותם משורשם, דהיינו הנשמה ההיא הכללית, והמה נעשים תלמידיו ומיד מתדבקים בו באהבה עזה, והמה נשמעים אליו ומשוכים אחר רצונו ככן לאב, כי המה תולדותיו..."².

בספר 'אוצרות יוסף - שביעית בזמן הזה', אותו כתב רבינו כתשובה למחותנו הרה"ק רבי ישראל מקאצק-פילוב זצ"ל, מביא רבינו דבר-תורה בשם זקנו הרה"ק רבי מנחם מענדל מקאצק ז"ע, בענין היות הצדיק נחשב כ'רבים' משום שהוא כולל דעות מכל ישראל, ומוסיף על כך רבינו מדיליה מקורות והארות שמשה רבינו וכן כל החכמים אחריו יש להם "מדרגת כלל ישראל", וזו לשונו (קונטרס א פיסקא טו-טז):

"שמעתי בשם זקיני הגאון הקדוש ז"ל אהך דבבא בתרא (קטז), מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, ואמר, כי באמת עיקר תפלה הוא רק תפלת ציבור, ורק החכם כולל כל הדיעות, ונחשב ציבור, ועל כן תפלתו מועלת יותר מתפלת שאר אדם, כן שמעתי בשמו ז"ל.

"ועיי' רמב"ן במלחמות סוף ברכות (מד. מדפי הרי"ף), אהא (ברכות נח): דאמר רב חנינא בריה דרב איקא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע, מכי חזיתנכו, חשיבתנכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל, ובריכנא 'ברוך חכם הרזים'. וכתב הרמב"ן על זה, וז"ל: הוא מיסודי חכמה, שרמו

ימים קצרים לאחר פטירת כ"ק האדמו"ר בעל 'לב שמחה' מגור זצ"ל, ביום ו' תמוז, נולד נין לכ"ק האדמו"ר מטאלנא זצ"ל, שהיה דבוק בלב ונפש בצדיקי בית גור. הברית התקיימה בעיה"ק ירושלים, ביום הששי, ערב שבת קודש פרשת בלק, ולאחר מכן הוזמנו בני המשפחה והרבי מטאלנא בראשם, למעונו של כ"ק האדמו"ר בעל 'פני מנחם' זצ"ל, למסיבת 'לחיים'.

באותו מעמד, בירך האדמו"ר מטאלנא את האדמו"ר מגור בברכת 'מזל טוב', לרגל קבלת ההנהגה בחצר הקודש גור, למלא מקום אחיו הגדול זצ"ל.

תמה ה'פני מנחם' זצ"ל ושאל: "בשלמא על ברית מילה, מובן מהי השמחה ומהי ברכת מזל טוב שמברכים, אבל על הנהגה, מה מקום לברכת מזל טוב בדבר שאינו אלא 'עבדות', וכדברי רבן גמליאל (הריות י): 'כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם, עבדות אני נותן לכם', וכי על עבדות מברכים 'מזל טוב'?"

ענה לו האדמו"ר מטאלנא: "אכן, כבר נאמר בתהלים (קלה, א) 'הללו עבדי ה', הרי לנו שיש ענין של שבח והלל גם לעבדים..."

שב ה'פני מנחם' והקשה: "אולי שם דיבר דוד המלך על כל יהודי רגיל, מאן יימר שמדבר גם במנהיגים שניתנה להם עבדות?"

השיב האדמו"ר מטאלנא: "מקובל אצלנו, שכל דבר צריך לעבור דרך צדיק הדור, שהוא נשמה כוללת ובו תלויים כל חסידיו, ועל ידי שהוא מהלל ומשבח את ה' - נגרים אחריו כולם..."³.

ענין הנשמה הכוללת שיש בכל צדיק, הוא מן היסודות בתורתם של רבינו הבעל שם טוב

(ד) וראה דברי רבינו **ב'בית האוצר'** (ח"א כלל כו ד"ה אולם): "נודע דכלל ישראל ענינים התורה, וכמאמר הזוהר (אחרי עג) דאורייתא וקוב"ה וישראל חדא אינון, ודורשי רשומות (מגלה עמוקות פרשת ואתחנן אופן קפו; מדבר קדמות מערכת י אות ו) אמרו, כי 'ישראל' ראשי תיבות - 'יש ש'שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה, ועל כן גם הפרטיי מישראל ענינו ענין חלק פרטיי דתורה, וכן **ב'שב דנחמתא'** (אות ה ד"ה שם): "כתבו המחברים (מגלה עמוקות שם; של"ה הקדוש ברכות יב: ד"ה מפני, מצה עשירה אות כה) כי כל נשמה מישראל יש נגדה אות אחת בתורה, אשר האות ההוא הוא חלק הנשמה ההיא. ודורשי רשומות אמרו, כי 'ישראל' ראשי תיבות - 'יש ש'שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה".

(ה) וכן הריחב רבינו בכמה מקומות בענינים דומים: א) "אדם גדול יש לו מדריגה כללית ונחשב ציבור, ועיי' ברכות נח: כיון דחזיתנכו חשיבתנכו עלואי כשיתין רבוון בית ישראל כו', ועיי' תענית ט. שאני מפני כיון דאלים זכותו כרבים דמי" (גלינוני הקדוש ברכות יב: ד"ה מפני, ועיי' גלינוני הש"ס ראש השנה לד: ד"ה לא). ב) "סנהדרין והבית דין חשובים ככלל ישראל ועומדים במקומם" (אוצרות יוסף מאמר דוד אות ב ד"ה והנה בכתבי גלינוני הש"ס ברכות סב: ד"ה אבישין שם פסחים: בתוספות ד"ה על). ג) "החכמים עומדים במקום הכלל ישראל" (גלינוני הש"ס עירובין כא: ד"ה הרבה; שם ירושלמי עולה כ"ג ה"ז ו"ה אמר). ד) "כהן גדול נחשב ציבור" (גלינוני הש"ס בבא בתרא קסד. ד"ה ג' שם ירושלמי מועד כ"ך ד אות צב, ועיי' שו"ת בן פורת ח"א סימן ב אות ה ד"ה עוד).

'והיה מספר בני ישראל כחול הים' (אלמא אית להו מנין רש"י), וכתב 'אשר לא ימד ולא יספר'. לא קשיא כאן בזמן שישאר עושיין רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושיין רצונו של מקום". והקשה המגיד מזולאטשוב, הרי איתא בגמרא (קידושין מט:), שהמקדש את האשה "על מנת שאני צדיק, אפילו הוא רשע גמור מקודשת, שמא תהרהר תשובה בדעתו", ואם כן בהרהור תשובה של רגע אפשר להפוך לצדיק גמור ולהיות בחינת 'עושיין רצונו של מקום', וכיצד יתכן שברגע אחד יהיו ממספר לאין מספר.

"ותירץ, דהנה כתיב באברהם (יהושע ב, ד) 'וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק, אף על פי שיצחק אבינו יחיד היה לאמו וגם לאביו, כי יצחק יקרא לך זרע' (בראשית כא, יב), אף על פי כן קרא אותו הקדוש ברוך הוא ריבוי זרע על אברהם אבינו ע"ה, **בשביל שנשמת צדיק אחד שקול כנגד כמה אלפים נפשות מישראל**, ועל פי דאיתא בגמרא (ברכות סב: סנהדרין מד.) באנשים ששקולין כרובה של סנהדרין, ופירש רש"י בחומש פרשת מטות (לא, ו) 'אותם ואת פנחס', מלמד שפנחס שקול כנגד כולם. ועל כן כאן גם כן נימא 'והיה מספר בני ישראל', אף שיש להם מספר באין עושיין רצונו של מקום חלילה, אבל באם יעשו תשובה - אזי ברגע אחד יהיו אשר לא ימד ולא יספר, כי אחד יהיה שקול כנגד כמה נפשות, ולזה אין מספר, כי מי יודע מה בלבבות בני אדם, רק בוהן לבבות".

(א) ספר 'נחומיך ישעשעו נפש' (עמוד 118).

(ב) ובספר 'תניא' (פרק ב): "בכל דור ודור יש ראשי אלפי ישראל, שנשמותיהם הם בחינת ראש ומוח לגבי נשמות ההמון ועמי הארץ... כי יניקת וחיות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ הוא מנפש רוח ונשמה של הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם. ובוה יובן מאמר רבותינו ז"ל על פסוק 'ולדבקה בו' (בריש יא, כב) שכל הדבק בתלמידי חכמים, מעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה ממש, כי על ידי דביקה בתלמידי חכמים, קשורות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ומיוחדות במהותן הראשון ושורשם שבחכמה עילאה..."

וראה עוד **'דרך פיקודיך'** (מצוות ל"ת טו חלק המחשבה אות ד): "המרחם על בריותיו שולח לנו למחיה בארץ בכל דור ודור נשמות כוללות כמה אלפים נשמות, אשר יהיה הנשמה הכוללות מורה דרך הנשמות הנכללות עמה, להנחות במעגלי צדק כפי איכות נשמתם בכל עניניהם. וזה אשר תמצא בכל דור ודור חבורות חבורות אשר קרבת אלקים יחפצון ירוצון לשמוע ולקבל מוסר השכל מפי רבותיהם בכל מקום ומקום".

(ג) יש מקום לציין כאן פירוש דומה בשם הרה"ק רבי יחיאל מיכל מזולאטשוב ז"ע (תורת המגיד מזולאטשוב עמוד רסה), על הפסוק (יהושע ב, א): 'והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר', ודרשו חז"ל (י"מ כב): "רבי יונתן רמי, כתיב

אבל כך יש לומר, דכיון דאילו היה כאן היה מצווה לתת לו מעֲשֶׂה דיוחי אחיך עמך (ויקרא כה, לו: ראה יראים סימן מו; בדפוח"ט סימן קנה) ועוד קראי (ראה שם יט, טז: שם שם, יח), ואילו לא היה רוצה לתת והיו כאן בית דין, היו כופין אותו לתת כי היכא דכופין על כל מצות עשה (עיין כתובות פו.), ועל כן אף שאינו כאן ואין בית דין, וכבבא קמא מקום נעשה זה עצמו שליח כאן ואין בית דין, והוא עצמו (כת.), נעשה ידה כשליח בית דין, והוא עצמו כופהו על כך, והכפיה הוא בלקיחת הממון עצמו שלוקחו להציל עצמו בו, כענין מצות פריעת בעל חוב, דאם אין רוצה לקיים, בית דין כופין אותו בגביית הממון - כש"ס כתובות פו.), ואם כן ממילא אין כאן גזל כלל, דזה הלוקח ממון חבירו להציל עצמו בו - בשליחותא דבי דינא הוא דאקעביד, ודו"ק.

ועיין ירושלמי עבודה זרה (פ"ב ה"ב), לא סוף דבר שאמר לו הרוג את איש פלוני, אלא אמר לו חמוס את איש פלוני. ועיין שם במראה הפנים (ד"ה לא) ⁷.

המשליך עצמו על דברי תורה - גריעותא היא לומר דבר הלכה פרטית משמו

בגמרא בבא קמא (סא.), כל המוסר עצמו למות על דברי תורה, אין אומרים דבר הלכה משמו.

עיין טעם בזה בלחם שמים אבות פרק קניין תורה (פ"ו מ"ח ד"ה ובבב"ז) [וז"ל: ודאי אינו אלא לשבח, דהיינו טעמא משום שכל התורה נקראת על שמו, אחר שעלה למדרגה הגבוהה כל כך שכל עסק למודו לשם שמים בלבד, לא ליהנות בחייו מדברי תורה. לפיכך משליך נפשו מנגד על דברי תורה ואינו חושש לחייו, משום הכי אורייתא דיליה היא, כדאמרין (עבודה זרה יט.), לבסוף נקראת 'תורתו', דכתיב (תהלים א, ב) 'ובתורתו יהגה', הלכך גריעותא היא לגביה לומר דבר פרטי משמו, כאילו אין לו חלק בה רק בדבר זה, שכולה נפלה לחלקו, נחלת שפרה לו, אף אם אין בני אדם אומרים דברי תורה משמו].

חבירו. ובתוספות (ד"ה מהו) כתבו: איבעיא ליה אי חייב לשלם כשהציל עצמו מפני פקוח נפש. **הא** דנקט לישנא 'מהו להציל כו', היינו משום דהא בהא תליא, דאי מותר כו' - ליכא חיוב תשלומין, מה שאין כן אי אסור, אלא דנדחה האיסור מפני פיקוח נפש - כשאין אפשר להציל נפשו על ידי דבר אחר, ככל האיסורין שנדחין מפני פיקוח נפש - אם כן לענין תשלומין דמדי דאפשר הוא, שפיר מיחייב, כן למדתי מדברי **חידושי הרמ"ה** סנהדרין (ער. ד"ה הא) ³.

ועיין שו"ת הרשב"א (ח"ד סימן יז) ⁷. ומה שכתב שם, דכיון דאילו היה חבירו כאן היה מצווה לתת לו, ממילא אינו גזל. לכאורה אין ראייה דמצוה התורית תסלק הדין ממון, ואין הכי נמי שהיה מצווה, אבל כל זמן שאין נותן - הרי ממונו הוא, וכשהו לוקחו שלא מדעתו הוא גזל.

ביאור נכי מזונות'
בגמרא בבא קמא (טג.), בן עזאי אומר נכי מזונות. וברשי"י: נכי מזונות - שהוא צריך להוסיף על מזונות אשתו בימי קישויה, והשתא אין קישוי.

ועיין ירושלמי בבא קמא פרק החובל (פ"ח ה"א), עיין שם בפני משה (ד"ה נכאי) **ובמראה הפנים** (ד"ה תני), עיין שם דמשמע לכאורה דהירושלמי הבין בהך דבן עזאי כוונה אחרת לגמרי מן הבבלי. ועל כל פנים חידוש על הפני משה שם דלא העיר כלל, דגוף הך דבן עזאי הובא בבבלי בבא קמא, וכי הוא שם לכוונה אחרת לגמרי.

ואולם באמת נראה דלא כפני משה שם, וגם בירושלמי כוונת בן עזאי דמנכין מה שהחולה מרויח מזון, דבימי חוליו אינו יכול לאכול כל כך כבימי בריאותו. ועל זה הקשה הירושלמי, 'מהו נכאי מזון, בקדמיתא' הוונא אכיל טלופחין וירק, וכדון לית בי מיכל אלא ביעין ותרנגולין, פירוש, דאינו מרויח כלל, דנהי דאינו אוכל בריבוי כמות כבתחלה, מכל מקום תחת זה צריך לאכול מאכלים דקים וקלים - ביעין ותרנגולים, ומיעוטם ביוקר, יותר מריבוי כמות דטלופחין וירק שהיה אוכל בימי בריאותו. [ומה שכתב שם בירושלמי "ומה דו אמר יהבין ליה" צריך למחוק, ונשתרבב בטעות מלמעלה בירושלמי שם, עיין [שם]. ורבי יוסי בן יעקב הקשה עוד, דאינו מרויח כלום, דכשיבריא אז יצטרך לאכול בכפלים - גם נגד ימי חוליו, וכמו שעושיין הרומיים].

ואם כן גם הבנת הירושלמי בהך דבן עזאי כהבנת הבבלי, ושפיר לא הביאווה הפוסקים, דהא הוא כאן בשיטה, וגם בירושלמי איפרוך וכנ"ל, וזה פשוט וברור, ואישתמיט מן הפני משה לפי שעה סוגיא דכאן.

הצלת עצמו בממון חבירו | חיוב התשלומין תלוי בהיתר ההצלה | הטעם שאין בזה גזל

בגמרא בבא קמא (סו.), רב הונא אמר, גדישים דשעורים דישראל הוו, דהוו מטמרי פלשתים בהו, וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון

(א) בירושלמי שם: "תני, בן עזאי אומר, נותנין נכאי מזון (הפסד מזונות ישלם לו, כדפרש ואיל, פני משה). מהו נכאי מזון, בקדמיתא הוונא אכיל טלופחין וירק (עד שלא הגעתי לצער החבלה הייתי יכול לאכול עדישים וירק), וכדון לית בי מיכל אלא ביעין ותרנגולין (ומעשיו אין בי כח, וצריך אני למאכלים חשובים ודקים), ומה דו אמר (שהוא הנחבל אומר) 'הבין ליה. אמר רבי יוסי בר יעקב, אהן רומי כד מיבאש, לא נפיק לקרבא עד דייכול מה דחסר יומין ביומין (בעל מלחמה הרומי כשנופל לחולי וחוזר לבריאות, אינו יוצא למלחמה עד שיאכל כל כך לחזק כחו ולמלאות כפי הימים אשר נחסר לו בימי חוליו)". **ובמראה הפנים** כתב: "דיניה דבן עזאי הוא בתוספתא (בבא קמא פ"ט ה"א) בלי שום חולק, ולא זכרו פוסקים הראשונים מזה. ואפשר דבכלל ריפוי הוא דככתב הרמ"א בהג"ה (סימן תכ"ט) ⁸."

(ב) לפירוש רבינו, זהו המשך שאלת הירושלמי, ולא כפירוש הפני משה בהערה הקודמת.

(ג) וראה גליוני הש"ס ירושלמי ביכורים פ"א ה"א ד"ה א"ר יוסי, ביתר ביאור: "...דאי מותר להציל כו" נעשה ממילא שלו מכה היתיר ואין צריך לשלם, ומה שאין כן אי אסור להציל - רק דמצות פיקוח נפש דוחה האיסור, אבל אכתי איסור הוא... אלא שנדחה, ועל כן כיון דהוא איסור - אין נעשה שלו, וצריך לשלם, וזהו האיבעיא 'מהו להציל כו', היינו אם הוא היתיר בעצם, או הוא איסור - רק שנדחה האיסור, והנפקא מינה לענין תשלומין אי צריך לשלם וכנ"ל... ודו"ק."

(ד) דפשיטא ליה, דמותר להציל על מנת לשלם ושלא מדעת הבעלים: "שהרי אין לך דבר עומד בפני פקוח נפש אלא אותן שלשה המנויות (יומא פב.). הגע עצמך, מי שהיה במדבר

ומת בצמא ומצא קיתון של מים של חבירו ימות ואל ישתה ואפילו על מנת לשלם, והיאך נקרא זה גזלן והבעלים חייבין ליתן לו חנם ולהחיותו (עיין בבא מציעא סב.)..."

(ה) שכתב: "זהו כסברת רב חסדא בבבלי פרק שני דכתובות (טו.), דקאמר, קסבר רבי מאיר עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו - יהרגו ואל יחתמו שקר, אבל רבא דחי לה התם בפשיטות, וקאמר, השתא אילו אתו לקמן לאימלוכי אמרינן להו זילו וחתמו ולא תתקטלון, דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים בלבד... ואם כן הכא נמי מציל עצמו בממון חבירו מיקרי, ונהי דאינו מחויב למסור נפשו בשביל זה, מכל מקום חייב לשלם לחבירו, שהרי עושה מעשה בידים, ודמיא להאי עובדא דדוד (בבא קמא סו.) ⁹."

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com